

PÆDAGOGISK MOD TIL BÆREDYGTIGHED

Af: Nadia Raphael Rathje og
Jonas Andreassen Lysgaard

Dunkle og utopiske perspektiver
på naturbaserede løsninger

Bæredygtighed kan lyde enkelt. Det er noget med at vælge de gode løsninger for natur, mennesker og samfund, og modvirke det, der er skidt. Men i en kompleks virkelighed er bæredygtighed alt andet end enkelt - tit kræver det åbenhed over for områder, vi endnu ikke kender og forstår. Derfor kræver bæredygtighed i pædagogik og uddannelse mod.

Død rødhals (*Erithacus rubecula*).
Foto: Karsten Elmose Vad

Vandprøver fra sø.
Foto: Karstens Elmose Vad

Forskningsfeltet Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU) har siden 70'ernes miljøpædagogik undersøgt og diskuteret, hvilke implikationer bæredygtighedsområdet har for pædagogik. En fortsat diskussion i feltet er, hvilken pædagogik der kan lede til dannelsen af ansvarlige fremtidige borgere, der kan bidrage til nødvendige bæredygtige forandringer. Vare og Scott (2007) adresserer denne diskussion i deres nu klassiske sontring mellem en såkaldt UBU1-tilgang og en UBU2-tilgang. UBU1 beskrives som et klassisk fokus baseret på velinformeret, færdighedsbetonet adfærd og tankemodeller, hvor de kortsigtede mål er klart defineret og ikke mindst baseret på nyeste viden. UBU2 beskrives som et fokus på at opbygge kapacitet til at forholde sig kritisk og undersøgende til samtidens ekspertbase-rede viden og vilje til at teste nye ideer og praksisser, og dermed udforske dilemmaer og modsætninger. Væsentlige argumenter for en UBU2-tilgang er, at viden ikke nødvendigvis fører til handling, og at kritisk tænkning og undersøgende tilgange, der giver

egne erfaringer med bæredygtighedsproblemstillinger, har potentiale til at åbne for mere demokratisk deltagelse og tro på egne handlemuligheder.

Endnu et væsentligt argument for en undersøgende og kritisk tilgang er, at bæredygtighed og bæredygtige problemstillinger fremhæver det åbne og uvisse; alt det vi ikke ved, og alt det vi har brug for at forstå på nye måder. Vi kender ikke alle udfordringerne, og slet ikke alle svarene på de omskiftelige og komplekse bæredygtighedsproblemstillinger, og det har store pædagogiske implikationer. I Danmark har dette gjort ideen om handlekompetence central, når man skal tænke pædagogik, didaktik og læring i forlængelse af miljø- og klimakriser (Mogensen & Schnack 2010). Denne tilgang understreger, at faktuel viden ikke er nok, men skal spille sammen med kritisk stillingtagen og føre til konkret handling. Ikke nødvendigvis den perfekte handling, men et forsøg på den bedst mulige, informeret af al den viden vi kan samle om udfordringen, vi gerne vil adressere.

Problemet i en udfordret og omskiftelig krisetid er netop, at vores indsigt i, og viden om, de problemer, vi står overfor, hele tiden ændrer sig. Vores forståelse af f.eks. forholdet mellem vores landbrug og de indre farvandes tilstand har ændret sig markant over de sidste 20 år, og på samme måde vil mange forhold og den viden, vi har om dem, sikkert ændre sig de næste 20 år. Hvad der kan forekomme som løsninger for os nu, er således ikke nødvendigvis løsninger, når vores elever og studerende skal til at håndtere dem i deres kommende professionelle og private liv. Det betyder ikke, at vi skal opgive at handle eller finde løsninger. Men det betyder, som UBU2-tilgangen peger på, at handling og løsninger skal følges ad med løbende overvejelser om, hvad der er den bedste løsning, og hvordan den vil ændre sig over tid. En sådan tilgang kræver kritiske kompetencer (som f.eks. UNESCO's 8 kernekompetencer (UNESCO 2017)), men også et pædagogisk og didaktisk mod, når undervisning tilrettelægges.

Et dunkelt pædagogisk perspektiv

Inspiration til hvordan vi kan opbygge og håndtere et sådan pædagogisk mod kan hentes flere steder. Et eksempel kunne være nyere forsøg på at udvikle en såkaldt dunkel pædagogik. Ideen med en dunkel pædagogik er netop, at den verden, vi navigerer i, ikke er fuldt tilgængelig eller muliggør entydigt rigtige løsninger, men at der altid vil være mere på spil, end vi kan overskue og håndtere. På denne baggrund kan vi diskutere vores forsøg på at lancere løsninger kritisk, konstruktivt, men også med en ydmyghed overfor det, vi ikke måtte vide eller kunne overskue. Hvis Danmark f.eks. skal udvide andelen af skovareal drastisk, så kunne pædagogiske spørgsmål være, hvordan dette kan udfordre forholdet mellem mennesker og natur, vores økonomi eller den måde, vi forstår natur på i Danmark. Naturbaserede løsninger i et dunkelt pædagogisk perspektiv vil således mindre være konkrete projekter om at binde CO₂ eller sikre kyststrækninger, og i højere grad at insistere på, at ikke alt kan styres, og handler om menneske-

Skovrydning.
Foto: Matt Palmer

lige behov. Et eksempel kunne være arbejdet med at forstå det væld af dyr, mikroorganismer og planter der lever i Danmark, hvordan de interagerer med mennesker, men også hvordan dette har været og kunne blive anderledes. Hvad ville leve og blomstre i Danmark hvis der intet landbrug var, hvis der kun levede 10.000 mennesker i Danmark, eller alle var selvforsynende? Pædagogiske potentialer i dette perspektiv kunne være at styrke evnerne til kritisk tænkning, forståelse af forandring, men også diskussioner af hvad der er vigtigt og centralt for et land som Danmark midt i en klima- og biodiversitetskrise, der vil være med til at forme landet de kommende århundreder. Således vil en dunkel pædagogik kunne bidrage til muligheder for at forholde sig til f.eks. mere-end-menneskelige perspektiver og konsekvenser af den måde, vi tænker og handler på, når vi forsøger os med "naturbaserede løsninger" (Lysgaard 2024).

Et kritisk utopisk perspektiv

En måde at illustrere dette pædagogiske rum på kan være at tale om fremtiden og de muligheder og umuligheder, den rummer. I uddannelse ligger der

altid et fremtidsperspektiv, idet uddannelse uddanner mennesker til noget fremtidigt, og dermed har indlejret mere eller mindre eksplicitte forestillinger om denne fremtid. På den ene side er fremtiden åben og ikke til at forudsige. På den anden side forsøger vi at bevæge os imod en ønskværdig fremtid igennem bl.a. uddannelse. Når det handler om bæredygtig uddannelse, forstærkes fremtidsperspektivet, for uanset om vi taler FN's verdensmål eller om naturbaserede bæredygtige løsninger, så handler det om mulige måder, hvorpå uddannelse kan bidrage til en bæredygtig omstilling og en bedre verden. Det rejser spørgsmål om, hvilke verdener og hvilke forandringer vi ønsker og drømmer om, altså en utopisk dimension. Utopisk tænkning kan forstås som en hverdagspraksis alle mennesker har, når vi drømmer om anderledes og bedre verdener (Levitas 2011). At arbejde med fremtidsforestillinger og utopier, og hvad der er et meningsfuldt liv som en del af bæredygtighedsfeltet, kan understøtte, at undervisningen ikke kun kommer til at handle om alt det, vi ikke skal og ikke må, men i højere grad også om det meningsfulde, vi gerne vil skabe. Alle er blevet undervist i fortiden i historiefaget, men

ganske få har haft timer i fremtidsforestillinger, visionsudvikling eller udvikling af kritisk utopiske horisonter. Nogle af de erfaringer, vi selv har haft med at arbejde med kritisk utopiske horisonter i undervisning, viser, at det kræver øvelse at tænke ud over det, som vi allerede kender. Samtidig kan arbejdet med fremtidsforestillinger og drømme synliggøre nære, erfaringsbaserede dilemmaer og komplekse problemstillinger for eleverne og de studerende. Som vi andre, drømmer de nemlig også om flyrejser til Dubai og om genbrugstøjbyttestationer på én gang. Den dissonans, disse skismaer bringer med sig, har pædagogisk refleksivt potentiale.

Afrunding

Vi står over for et stort pædagogisk udviklingsarbejde, når der skal arbejdes med kritiske og konstruktive perspektiver på klima, bæredygtighed og naturbaserede løsninger.

Bæredygtighedspædagogik taler ofte programmatisk om håb og handling som centrale områder, vi håber på at kunne give elever og studerende. De dunkle og utopiske perspektiver, vi her kort har skitseret, peger på, at det er vigtigt ikke at forsimple disse dagsordener. For det er komplekst at handle og svært at have håb, der fører til handling. Et vigtigt sted at starte er lærerens mod til at vove sig ud i nye og usikre problemstillinger og tilgange til bæredygtighedsundervisning.

Fremtidsforestillinger kan hjælpes på vej af modeller, der viser forskellige mulige scenarier. Se f.eks. 'Skoven som kulstoflager', 'Ålegræs og næringsstoffer' samt landskabsmodellerne i 'Søer, kulstof og klima'. De kan alle findes på hjemmesiden for 'Et grønnere klima'.

Bibliografi og referencer

Hvis det ovenstående har vakt din interesse, så er der meget mere at hente i disse udgivelser:

- Carlsson, M., & Lysgaard, J. A. (2024). Bæredygtighed i uddannelse og pædagogik. Pædagogisk Indblik. DPU. <https://dpu.au.dk/viden/paedagogiskindblik/baeredygtighed-i-uddannelse-og-paedagogik>
- Husted, M., Madsen, K. D., Møller, T., & Jørgensen, N. J. (2023). Pædagogik for bæredygtighed på en gyngende grund. I M. Husted, N. Jørgensen, & K. Dahl Madsen (red.), Bæredygtighed og dagtilbudspædagogik : eksperimenter, dilemmaer og læreprocesser (s. 158-173). Frydenlund.
- Jónsson, Ó. P., Demant-Poort, L., Wolff, L.-A., Clausen, S. W., Walk-Johansson, E., Oras, R., & Gunnarsdóttir, G. J. (2024). Sustainability Education in the Nordic Countries. Nordisk Ministerråd. <https://pub.norden.org/nord2024-038/nord2024-038.pdf>
- Levitas, R. (2011). The concept of Utopia. Witney, Peter Lang.
- Lysgaard, J. A., & Jørgensen, N. J. (2020). Bæredygtighedens Pædagogik. Frydenlund.
- Lysgaard, J. (2024). Dunkel Dannelse. In J. Schønau & M. H. Richter (Eds.), På gyngende Grund - Bæredygtig dannelse i et højskoleperspektiv: Højskolernes Forlag.
- Mogensen, F., & Schnack, K. (2010). The action competence approach and the 'new' discourses of education for sustainable development, competence and quality criteria. Environmental Education Research, 16(1)
- Rathje, N. R. (2023). Er der en whole school derude? Potentialer og barrierer i en whole school-tilgang til uddannelse for bæredygtig udvikling. Studier i læreruddannelse og profession, årgang 8(1), 48-70.
- UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals - Learning Objectives. UNESCO.
- Vare, P., & Scott, B. (2007). Learning for a Change: Exploring the Relationship Between Education and Sustainable Development. Journal of Education for Sustainable Development, 1(2).

Nadia Raphael Rathje
Lektor, ph.d.
Københavns
Professionshøjskole

Jonas Andreassen Lysgaard
Lektor, DPU
Aarhus Universitet

